

Godt link. Der er godt og vel 10.000 af dem tilbage, de er fredelige, har et varieret sexliv og stor sprogforståelse. Og så lader de hunnerne bestemme. Bonobo-aben er bestemt et studium værd.

En venlig fætter

AF MORTEN KRINGELBACH

*Frans de Waal og Frans Lanting
(1997): Bonobo – The Forgotten
Ape. California University Press.*

BONOBO aben er et af de sidste store pattedyr, der er blevet opdaget af videnskaben. I 1929 opdagede den tyske fysiolog Ernst Schwarz at det, som han fejlagtigt troede var en ung chimpanze, i virkeligheden var en fuldvoksen abe og snart blev det klart at der var tale om en helt ny art.

Arten blev tildelt det latinske navn *Pan paniscus* og er siden blevet kendt som bonobo. Undertiden bliver den også misvisende kaldt ”dværg chimpanzen” på dansk. Udtrykket er formodentlig opstået som et forsøg på at oversætte det uheldige engelske navn ”Pygmy chimpanzee”, der ikke har med størrelsen at gøre, men stammer fra det faktum at bonoboen ligesom pygmæ-folket bebor regnskoven syd for Zaire (Congo) floden.

Bonoboens gennemsnitlige levetid er endnu ukendt, men er formodentlig ligesom chimpanzen omkring 40 år i naturen. Bonoboen bliver passet af sin mor indtil omkring fem års alderen og er fuldt udvokset ved femten års alderen.

Ligesom chimpanzer lever bonoboer hovedsageligt af frisk frugt. Chimpanzer får fortrinsvist dækket deres behov for animalsk protein ved at spise rå

kød fra mindre aber, som de fanger og dræber. Bonoboer derimod dækker dette behov ved at spise en særlig plante og man ser derfor sjældent bonoboer fange mindre aber for at spise dem, men ofte blot for at lege med dem. Hvor chimpanzen benytter redskaber til at skaffe sig mad, er denne adfærd ikke blevet observeret hos bonoboer i naturen. Bonoboer i fangenskab er imidlertid dygtige til at bruge redskaber, så manglen på redskabsbrug i naturen skyldes formodentlig blot rigelige mængder af nemt tilgængelig mad.

Studiet af chimpanzen i både zoologiske haver og i naturen har vist at de deler adfærd med mennesket på godt og ondt. Chimpanzer bruger redskaber, går på fælles jagt, deler mad og udviser primitiv krigsførsel. Derfor har chimpanzer i mange år været anset som den bedste model for en levende stamfader til mennesket. Da han-aben desuden er totalt dominerende hos chimpanzen, har mange set dette som udtryk for naturens normale orden. Men studiet af bonobo aben kan vise sig at ændre radikalt på denne forestilling. Bonobo samfund er nemlig tilsyneladende styret af hun-aben. Hertil kommer at disse samfund er forbavsende fredelige i forhold til de aggressive forhold der hersker blandt chimpanzer, hvor barnemord og brutal krigslignende adfærd

er blevet dokumenteret gennem tiden.

HEMMELIGHEDEN bag hvad bonoboens fredelige samfund synes at være deres seksuelle adfærd, hvor sex bliver benyttet som konfliktløser. Mad eller for den sags skyld hvadsomhelst der vækker flere end én bonobos interesse udløser seksuel kontakt mellem de involverede parter. På denne måde synes bonoboer at benytte sex til at aflede opmærksomhed og nedtone den aggression, som det ville fremprovokere i andre arter som for eksempel hos chimpanzen.

Denne seksuelle kontakt er ofte kortvarig og bemærkelsesværdig varieret. Som observeret allerede i 1954 af Eduard Tratz og Heinz Heck, så parrer bonoboer sig ansigt-til-ansigt, i modsætning til chimpanzer, der stort set altid parrer sig på samme måde som hunde. Dengang betragtede man ansigt-til-ansigt parring som noget unikt menneskeligt. Man gik endog så langt som til at mene at det var et kulturelt fænomen, der skulle udbredes til såkaldt primitive mennesker og blev derfor kaldt *missionær* stillingen. Derfor gik der lang tid for man anerkendte at bonobo med deres menneskelignende anatomi, hvor vulva og clitoris er orienteret fremad, også ganske naturligt benytter denne stilling ganske ofte - i naturen i én ud af tre parringer.

Men det har vist sig at ingen seksuel variation kendt i menneskelig sammenhæng er bonobo fremmed. Hertil kommer en række specialiteter som genito-genital gnubning blandt hun-bonoboer, der tilsyneladende ofte fremkalder en orgasme-lignende tilstand. Ej heller orgasmen er således et unikt menneskeligt fænomen, hvilket man ved fra studier af blandt andet rhesus-aber. Den gennemsnitlige seksuelle kontakt blandt bonoboer er i øvrigt på cirka 13 sekunder, hvilket er ganske hurtigt efter menneskelig målestok.

Foruden decideret seksuel opførsel optræder en lang række adfærdsmønstre, der bedst kan klassificeres som erotiske, da de ikke kan føre til reproduktion hos selv to voksne modsatkønnede bonoboer. Et eksempel er mund-til-mund kysset, der er særdeles udbredt; som ofte med tungekontakt. Tungekysseri findes ikke hos chimpanzer, hvis kys er nærmest platoniske. En ny dyrepasser der var vant til at arbejde med chimpanzer accepterede derfor et kys fra en han-bonobo. Han blev dog temmeligt overrasket over pludselig at mærke bonoboens tunge i sin mund!

Det ville imidlertid være forkert at drage den konklusion at bonoboer er en patologisk sexfixeret og sex-forstyrret art. Istedet indgår sex som en fuldstændig naturlig del af bonoboens dagligliv, hvor sex (i øvrigt ganske som hos mennesker) ikke benyttes hele tiden, men istedet lejlighedsvis.

DET fører os tilbage til hun-abens status i bonobo-samfundet. Både chimpanzer og bonoboer lever i grupper, hvor han-aberne for-

bliver i deres oprindelige gruppe og hvor hun-aberne som oftest migrerer. Hos chimpanzerne etablerer han-aberne stærke bånd mellem sig for at jage og beskytte deres territorium. Hun-chimpanzer derimod knytter ikke specielt stærke bånd til hverken andre hunner eller til én speciel han og er derfor ofte marginale i det sociale hierarki. Dette er i slående kontrast til hun-bonoboer, der knytter tætte sociale bånd til både andre hunner og til deres sønner. Hvor en han-chimpanzes status således afhænger af de alliancer, han indgår med andre han-aber fra gruppen, så afhænger en han-bonobos status af hans mors position i bonobo samfundet. Mor-søn forholdet er derfor af afgørende betydning i bonobo samfundet og de forbliver som oftest sammen hele livet.

Men bonobo samfund er dermed ikke blot centreret om, men også domineret af hun-bonoboer. Man har sammenlignet to identiske grupper af bonoboer og chimpanzer. Hos chimpanzerne var det altid hannen, der fik først adgang til mad i kraft af hans større fysik. Hos bonoboer var det derimod hun-aberne, der efter lidt genito-genital gnubning spiste sammen og først derefter fik han-aben lov til at spise. Man har også observeret hvorledes flere hun-bonoboer undertiden slår sig sammen mod en han-bonobo, og på den måde pacificerer ham.

Hun-bonoboer vedbliver i modsætning til hun-chimpanzeer næsten konstant med at have opsvulmede lyserøde kønsdele og signalerer derved at de er seksuelt tilgængelige. På denne måde slører hun-bonoboerne, hvornår de har ægløsning og dermed hvor-

når de kan befrugtes. Hermed kan han-bonoboer ikke vide hvilke aber, han er far til og blandt andet derfor undgår man tilsyneladende de barnemord, som Jane Goodall rapporterede blandt chimpanzer.

STUDIET af både bonobo og chimpanze grupper har bidraget til at øge vores forståelse af de udviklede sociale mønstre, der eksisterer blandt vores fjerne slægtninge. Disse sindrige sociale mønstre veksler hele tiden og er om noget et tegn på abernes høje intelligens. Man har studeret chimpanzers dygtige brug af redskaber og gode evner til løse selvkomplerede problemer. Men man har ikke fundet overbevisende tegn på sproglige evner hos chimpanzer og har derfor ofte afvist at anerkende deres intelligens som andet end et lille barns. Studiet af bonoboer synes imidlertid at vise at bonoboer behersker sprog i næsten samme omfang som mennesker. Sue Savage-Rumbaugh har i mange år benyttet lexigramplader til at studere bonoboer Kanzi's sprogbeherskelse. Hvorvidt Kanzi har sprog i den menneskelige forstand er stadig genstand for voldsomme akademiske diskussioner, men der hersker ingen tvivl om at Kanzi både kan forstå og bruge sprog i en grad, som ikke kan undgå at imponere.

Kanzi konstruerer sætninger der består af to eller tre ytringer. Sætningerne udviser en vis orden, hvilket kunne pege på en underliggende grammatisk struktur. Dette anses naturligvis som stærkt kontroversielt af sprogforskere der anser grammatik for at være grundstenen for naturligt sprog.

Kanzi's sprogforståelse er om muligt endnu mere imponeren-

de. Mange dyrearter synes at kunne gætte sig til hvad vi siger til dem ved at aflæse elementer såsom stemmeleje og kropssprog. For at undgå dette lytter Kanzi gennem høretelefoner til ord fra en person i et andet lokale. Kanzi tager dernæst uden tøven det korresponderende billede fra en bunke af billeder. Han kan også forbinde objekter. Dersom Savage-Rumbaugh beder ham om at "lægge grannåle i køleskabet", så åbner Kanzi køleskabet og lægger grannålene derind.

Et centralt spørgsmål er naturligvis i hvor høj grad sprogforståelse er det samme som sprogproduktion. Men sprogforståelse synes ihvertfald at kræve at man aktivt lytter til ofte ufuldstændige sprogbrøker og prøver at forstå og gendanne mening.

Hertil kommer at man ved hjælp af Gordon Gallup's spejltest har kunne vise at både bonoboer og chimpanzer synes at genkende sig selv i et spejl. Dette kunne pege på at bonoboer og chimpanzer tilsyneladende er selv-bevidste i en grad der minder om vores egen, mens for eksempel gorillaen ikke synes at genkende sig selv.

Der er mange andre tegn på intelligens hos bonoboer og chimpanzer, der alle peger på at deres intelligens først og fremmest er af social karakter. Således er deres hjerner også meget lig den menneskelige. Man kunne spekulere på hvorvidt der er en forbindelse mellem bonoboer og en af vores tidlige forfædre arten *Australopithecus afarensis*. Disse forfædre levede også i træer, men gik ganske som bonoboer undertiden på to ben. Gennem studiet af bonoboer har vi derfor en unik mulighed for få en bedre for-

ståelse af vores evolutionære fortid.

Bogen "Bonobo – the forgotten ape" formår på fineste vis at formidle disse væsentlige indsigter i bonoboens fascinerende levevis. Frans de Waal er en af verdens dygtigste primatologer, der tilmed forstår at skrive et smukt og inspirerende engelsk. Frans Lanting er en formidabel dyrelivsfotograf, der regelmæssigt leverer billeder til blandt andet National Geographic og som i denne bog har taget nogle fabelagtige foto. Tilsammen formår tekst og billeder på fornemste vis at komplementere hinanden. Bogen er en sand guldgrube af informationer, der formår at holde interessen fanget fra start til slut. Da der formodentlig kun er omkring 10.000 bonoboer tilbage i hele verden, er det på høje tid at vi gør noget aktivt for at beskytte bonoboer. Ikke kun for bonoboens skyld, men også for vores egen.

Morten Kringelbach er hjerneforsker